

DE HOGE BEETS

De ontstaansgeschiedenis van de polders
tussen Grosthuisen en Oosthuisen

Jan Doets

*langs zijpaden die oudere onderzoekers
hebben laten liggen*

© 2023 J. Doets / Uitgeverij U2pi

Titel:

DE HOGE BEETS - De ontstaansgeschiedenis van
de polders tussen Grosthuisen en Oosthuisen

Auteur: Jan Doets

Uitgeverij U2pi BV, Den Haag
www.uitgeveriju2pi.nl

Druk: JouwBoekdrukkerij.nl

ISBN: 978 90 8759 0000

NUR: 680

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

INHOUD

Een woord vooraf	5
Enige historische achtergronden	7
“Op de Beets”	11
De ontginning van het gebied tussen Grosthuisen en Oosthuisen	20
Wat deden de inwoners van de Beets voor de kost?	41
Wie was Dirck, heer van der Beets?	47
Het wapen van de Beets	49
Processen gevoerd over dijkkosten	50
Onkosten vanwege doortrekkend krijgsvolk, gemaakt door de Beets in de periode 1572-1574 (uit het kohier van de 12e penning van de Beets)	56
Geldeenheden uit de 16e eeuw zoals die voorkomen in de belasting-kohieren van de Beets voor 1584	59
Lijst van afkortingen	60
Bronnen en Literatuur	62

EEN WOORD VOORAF

“Wanneer men zich begeeft aan de studie der oudste geschiedenis van het graafschap Holland, mag men niet verwachten nog groote vondsten te zullen doen. Men komt op een gebied, waar mannen als Douza en Scriverius reeds hebben gewonnen en vergaard, wat voor het grijpen lag. Later hebben Kluit en Bolhuis van Zeeburgh het terrein systematisch doorzocht en het gevondene zorgvuldig geschift. Wie na hen komt, brengt slechts nieuws aan den dag door zich te begeven op zijpaden, die oudere onderzoekers hebben laten liggen. Voorts is hij verplicht om nog eens na te gaan, of wat al vroeger als vondst aangebracht is, wel zuiver gedetermineerd is. Dit evenwel samen te vatten in een verslag en daarbij te vermijden, wat algemeen bekend is, geeft eigenaardige moeilijkheden, die waarschijnlijk in de volgende beschouwingen nog wel waarneembaar gebleven zullen zijn.”

Prof. dr. I.H. Gosses, inleiding bij *De Vorming van het Graafschap Holland*, 1915

Toch zijn sinds De Vries Azn, Gosses en Beekman vele anderen met frisse moed het oude bronnenmateriaal opnieuw te lijf gegaan.

Waar haalt dus iemand vandaag nog de euvele moed vandaan om zich kritisch op dit veel betreden terrein te begeven? Waarop is die motivatie gebaseerd? Vooral gezien het feit dat hij daar oorspronkelijk niet de opleiding voor had? Wat kan een civiel ingenieur die overal ter wereld geologie en fysica heeft bedreven hieraan toevoegen? Van één punt heeft hij wellicht verstand: wateroverlast en wat dat teweeg kan brengen.

Het antwoord op die vragen is: mijn motivatie was een onverzadigbare *nieuwsgierigheid* en, naarmate de studie vorderde, de groeiende overtuiging dat de oude archieven nog niet al haar geheimen hadden prijsgegeven.

Tussen 1973 en 1993 had ik mij verdiept in mijn familie afkomst en kwam uit bij drie generaties Doets, doopsgezinde zeeschippers en veeboeren op de Beets uit de 16^e en 17^e eeuw. Het werk verliep langzaam omdat ik altijd in de tropen werkte en slechts tijdens vakanties in Nederland verbleef, vakanties die pas mochten na een vol jaar arbeid, dus ik kon maar af en toe naar de archieven gaan. Maar een publicatie kwam er toch, uiteindelijk.¹ In die jaren was ik zoveel tegengekomen over het dorp de Beets en omgeving, dat ik na mijn pensioen in 1993 verder ging zoeken.

¹ *De geslachten Doets en Beets uit de Beemster*, 1992.

Aanvankelijk had de studie een afgebakend doel: een verklarend bronnenonderzoek betreffende het dorp de Beets en de Beetskoog in de periode 16^e-17^e eeuw. Maar hierbij kwamen zoveel ongepubliceerde feiten en nieuwe vragen naar boven over jurisdicties en waterschaps-grenzen binnen en buiten dit gebied, dat het onweerstaanbaar werd om verder terug te gaan in de tijd, dus ver voor 1500.

Bij het raadplegen van de bronnen ging het mij vooral om zijpaden die oudere onderzoekers hebben laten liggen... Bevindingen en voorlopige conclusies werden getoetst aan de literatuur. Deze literatuur strekte zich uit over een groot aantal vakgebieden, historische geografie, middeleeuwse geschiedenis, kerkgeschiedenis, rechtsgeschiedenis, de interpretatie van leenhoven en hun lenen, fiscale geschiedenis, maritieme geschiedenis, archeologie, naamkunde. Ik spendeerde een paar jaar aan het napluizen van alle mogelijke archieven omdat ik dacht dat daaruit toch een keer iets tot dusver ongeziens zou kunnen komen. Mijn hobby liep uit de hand en werd haast een obsessie ...

Ik besef me terdege dat ik me met het publiceren van de resultaten van deze studie op gevaarlijk terrein begeeft. De bronnen zijn en blijven onvolledig. Dus moet ik uiterst voorzichtig zijn met het trekken van conclusies, vooral als die ingaan tegen eerder gepubliceerde inzichten. Ik zou mijn stellingen moeten

kunnen bewijzen. Echter, geschiedenis is geen wiskunde.

Ik zal bij geschiedkundige verklaringen dus niet ontkomen aan een zekere mate van intuïtieve aanpak. Zolang ik maar duidelijk maak waar het bewijs ophoudt en de intuïtie verder gaat. Zolang ik maar aangeef waar de waarschijnlijkheid van de conclusie zich ongeveer bevindt op de schaal van speculatie tot absolute zekerheid. Zonder een intuïtieve aanpak zou bijvoorbeeld de beoefening van de geologie vrij nutteloos zijn. In dat vak moet men vaak op grond van zeer schaarse feiten grote conclusies trekken en aanbevelingen doen die leiden tot grote investeringen. Waarom zou een dergelijke intuïtieve aanpak niet opgaan voor het doen van geschiedkundig onderzoek?

Ik heb vrijwel de hele studie gedaan in de periode 1993-1997. Het was het idee om bij professor G.J. Borger te promoveren en ik heb met andere promovendi een tijd zijn *progress meetings* bijgewoond. Echter, ik keek naar heel Noord-Holland tot het jaar nul en mijn hobby liep dus volledig uit de hand. *In der Beschränkung zeigt sich der Meister...* dat was ik even vergeten. Ik stopte met het project en pakte andere hobby's op. Thans, op mijn 89^e, heb ik mijn oude werkpapieren weer ter hand genomen en ik zal zien of ik nu eindelijk oud en wijs genoeg ben geworden om me wel te beperken. Na er destijds jaren

aan gewerkt te hebben (die leidde tot de uitgebreide bronnenbijlage en literatuurlijst van dit boek), wil ik toch mijn belangrijkste ideeën samenvatten, want anders zou alles voor niets zijn geweest.

Ik heb voornamelijk de historische methode gebruikt, op basis van oude geschreven bronnen en kaartmateriaal. Vooral het oud-archief van de Beets bleek op dit gebied vele schatten te bevatten. Maar ik liep ook de deur plat bij het Algemeen Rijksarchief in Den Haag, het provinciaal archief in Haarlem en de regionale archieven in Purmerend en Hoorn.

In de negentiger jaren kreeg ik enorme hulp van wijlen Piet Boon, van Jan de Bruin (vandaag nog steeds archivaris in Hoorn), van Oscar Henar, van Eduard Unger en niet te vergeten van wijlen J.C. (Johan) Kort, een meester op het gebied van oude documenten.

Zelfs al ben ik diep op de materie ingegaan, ik ben en blijf een amateur. Een ontdekkingsreiziger. De enige manier waarop ik dit verhaal nog kan vertellen is in de vorm van een ontdekkingsverhaal.

ENIGE HISTORISCHE ACHTERGRONDEN

Het is heel moeilijk om in het kort de geschiedenis van Noord-Holland samen te vatten omdat in de late middeleeuwen zoveel belangen door elkaar liepen. De bisschop van Utrecht had daar aanvankelijk veel invloed. Nadat echter de ontginningen op gang kwamen, kregen de graven van Holland steeds meer macht. De Abdij van Egmond speelde ook een rol bij de ontginningen.

Belastingen werden door zowel de graven als de bisschoppen geheven, maar er bestonden grote verschillen tussen gebieden en woonplaatsen. Voederpenning, botting, vronescout, thijnzen, tienden (zowel grafelijke als kerkelijke), ik heb ze op kaartjes geplot maar het lukte me maar ten dele om voldoende duidelijkheid te krijgen. Terwijl de Hollandse graven geleidelijk aan het heft in handen kregen ging het bisdom van Utrecht rustig door met het heffen van belasting volgens oude gebiedsindelingen die in de werkelijkheid allang vergeten waren.

Het gebied tussen Grosthuisen en Oosthuisen dat ik heb onderzocht ligt ingeklemd tussen West-Friesland en de Zeevang/Waterland. Langs de Zuiderzee liep van Edam tot Hoorn een lange weg die later een lage dijk werd en daarna een zeedijk die de Keuken-

dijk werd genoemd. Wie had daar het recht om belastingen te heffen zoals voor een bijdrage in het onderhoud van de dijk?

Ik ben begonnen om de kerkenlijsten van het bisdom Utrecht in het gebied te bekijken over de periode 1395-1553.² Die waren gerangschikt in drie gebieden:

- In Decanatu Kenemarie de lvijj ecclesijs, Kennemerland dus.
- In Taxalia (het gebied tussen Kennemerland, West-Friesland en Waterland/Zeevang)
- In Prepositura Westfrisie de lx ecclesijs, dus West-Friesland

Het bleek dat Grosthuizen, Oudendijk en de Beets in Taxalia lagen, samen met: De Westen/ Wammes, Waal, Burg, Oosterend, Spaarnwoude, Uitgeest, Krommenie, Akersloot, Oostzaan, Zaandam, Westzaan, Castricum, Nyekerc/ Vlieland, Rietwijn, Wormer, Velzen, Purmerland, Purmerende, Ilpendam, Aalsmeer, Heemskerk, Vlieland, Graft, Petten, Schermer, Monnikerf/Markerhof, Sloten, Ursem.

Wat veel plaatsen uit het gebied Taxalia gemeen hebben is dat ze “Kennemer volgers” zijn. Wat dit betekende wordt duidelijk uitgelegd in de volgende ver-

klaring in het voorwoord van *Generale privilegiën ende hantvesten van Kennemer-landt ende Kennemer-ghevolch*³:

altesamen plaetsen zijnde, die boven hare eijgen ende elcx particuliers handvesten, bij den Grave ende hooge Overigheijt van den selven lande, haer gegunt en gegeven, onder den naam van Kennemervolgers, het Kennemer recht haer selven toe eijgenen.

Akersloot stond bijvoorbeeld in de 14^e eeuw bekend als het ambacht van Akersloot *met het gevolg zoals ambachtsheren in Kennemerland hebben*. Zo ook bijvoorbeeld Uitgeest, Wormer, Oosthuizen.

Grosthuizen, Oudendijk en de Beets lagen ook in Taxalia, het gebied van het Kennemer gevolg.

Verder bleek het me dat het van belang was voor mijn onderzoek om de kerkwijdingen te onderkennen. De kapellen en kerken die door de Abdij Egmond waren gesticht waren allemaal gewijd aan B. Maria Virgo, bijvoorbeeld de kapellen van West-Mijzen, Graft, Schermer en Scharwoude (die kerk werd in 1375 verzwolgen door de golven). Limmen en Grosthuizen daarentegen waren aan St. Martinus gewijd, een zeker teken van rechtstreekse in-

² Kerkenlijsten van de Domfabriek (Excerpt uit de Recepta de Reportacionibus Ecclesiarum, voorkomende in de jaarlijkse rekeningen van de Domfabriek over de jaren 1395, 96, 1400, 01, 03, 04, 06, 07, 40, 42, 43, 45, 50, 60-77, 1479-1545, 1548-52, 1554-63. (Rijksarchief Utrecht

D 271, Bucherius Belgium Romanum, Clerezy). P 40-103, details voor 1404 p 104-127, 1406 p 128-132, 1570/1398

³ B. van Santen, 1652.

vloed op hun stichting van de kant van de bisschop van Utrecht. De kerk van de Beets was daarentegen aan B. Maria Virgo gewijd hetgeen suggereert dat de Abdij Egmond wellicht te maken had met de oorspronkelijke ontginning van de Hoge Beets.